

PORTRET UMJETNIKOVE DUŠE

Sveta obitelj. Galleria degli Uffizi, Firenca

Kad se početkom 16. stoljeća kipar i slikar Michelangelo Buonarroti (1475-1564) proćuo po svojim pjesmama, one su bile iznimno daleko od modela koji je obilježio cijelo prethodno stoljeće u talijanskoj lirici. Njegovi su stihovi bili neobićni zbog toga što pjesnik nije prihvatio sheme i konvencije onovremenoga ukusa — oponašanje Petrarke, uz primjese danteovskih i stilnovistićkih utjecaja — ali još više zbog toga što mu je manjkalo prikladne književne naobrazbe i dostatne umjetnićke discipline. Posljedica toga bila je izvještaćenost i tvrdoća koje su karakteristićne za pisce ćija se misao mućno bori s formom da nađe vlastit put, uspijevajući se osloboditi tek na mahove i uz velike napore. Svjestan tih nedostataka Michelangelo je znao reći da poezija nije njegova umjetnost, kao što je uostalom govorio i za svoje slikarstvo i arhitekturu, te zacićelo i na njega otpada dio krivnje što je kao pjesnik ostao podcijenjen kod kasnijih kritićara i ćitatelja.

Doista, ako se usporede s njegovim ćudесnim ostvarenjima na polju likovne umjetnosti, Michelangelove pjesme oćevidno predstavljaju njegovu marginalnu i sekundarnu djelatnost, iako se ne moće reći da su plod dokolice i diletantizma. U nekima se od njih susreće tragićna snaga, tmurna melankolija, herojska ćežnja, ukratko neporeciv intenzitet osjećaja, što se ćesto precjenjuje u kritici koja se usredotoćuje na pojedine stihove i izraze izdvojene iz konteksta. Njihov izraz je katkada snažan i

dojmljiv, ali nikada nije duga daha, i uvijek je takoreći u stanju ogleđa ili skice, nezavršen i nedotjeran, bez slatkoće pjeva. Ali Michelangelov kanconijer, sastavljen od 302 pjesme među kojima najviše ima madrigala i soneta, ostaje ipak dokumentom jedne izvanredne osobnosti i trajno privlači pozornost. U pjesmama koje su posvećene Vittoriji Colonna i Tommasu Cavalieriju, platonizam 16. stoljeća nije samo prihvaćen kao element raširene kulture nego se kao rijetko gdje osjeća pjesnikovo intimno pristajanje uz nj. U njegovim religioznim pjesmama ima strogih i tragičnih crta na kakve se ne nailazi u drugim kanconijerima toga stoljeća. Naposljetku, u šaljivim pjesmama, koje je diktirao neki nasilan i čudnovat humor, provaljuje kadšto dublji i ozbiljniji glas kao znak ispaćene i samotničke duše.

Michelangelo je pisao stihove do duboke starosti, stekavši za života neprovjeren glas misaona i tajanstvena pjesnika. Ali kako nikada nije tiskom objavio radove, poslije njegove smrti počelo je padati u zaborav njegovo pjesničko djelo. Tek godine 1623. izašle su mu pjesme na svjetlo dana marom jednoga od potomaka obitelji Buonarroti. Ali taj priređivač previše je patio od literarnih i moralnih obzira, pa je uvelike promijenio i proizvoljno nadopunio tekst. Možda je i to razlog zašto u prošlosti Michelangelova lirika nije uživala osobitu reputaciju u talijanskim književnim krugovima, niti je ikada bila predmetom ozbiljnijih proučavanja.

Početakom 19. stoljeća Ugo Foscolo se prvi upustio u kritičko istraživanje toga poetskoga materijala, zaključivši svoj osvrt nepovoljnim sudom (»oskudnost kreativne imaginacije«). Go-

dine 1863. izašlo je Guastijevo izdanje *Rima* koje je napokon djelomice posvjedočilo vrijednost tih tajanstvenih pjesama, ali usprkos tomu Francesco de Sanctis nije napisao ni redka o Michelangelu u svojoj glasovitoj *Povijesti talijanske književnosti*. Benedetto Croce je u tim stihovima prepoznao prije svega odušak diletanta, dodajući kako osjeća odbojnost prema pjesmama koje vrve »neumjesnostima, zakrpama, nejasnoćama«. Natalino Sapegno sredinom 20. stoljeća kaže da je izraz Michelangelovih pjesama katkada snažan i dojmljiv, ali uvijek u stanju nezavršena i nedotjerana pokušaja (*Compendio di storia della letteratura italiana*).

Snažnije zanimanje u Italiji i svijetu pobudila je pojava novoga kritičkog Girardijeva izdanja (1960), uoči četiristote obljetnice Michelangelove smrti, te se u novije vrijeme objavljuju razne studije koje se bave odnosom njegovih pjesama prema neoplatonizmu, petrarkizmu, manirizmu i baroku. Usprkos tomu Michelangelov je pjesnički opus nastavio živjeti u nekoj vrsti opore osamljenosti, postavši više predmetom konvencionalna ili osporavana divljenja negoli kritičkog istraživanja bez predrasuda. Ali ako postoji neko djelo kojemu ne dolikuje pristupanje sa sumnjičavim oprezom i osrednjim vrjednovanjem, to je jamačno Michelangelova poezija — poezija bez glazbe i prepuna muke, mješavina nemilosrdne ljubavne snage i vjere, zamršeni splet osjećaja i misli iz kojih izbija golema osobna patnja, zrcalo nemoći čovjeka pred životom i smrću.

Michelangelo nikada nije objavio svoje pjesme, i čak se dugo vremena nije ni brinuo da ih skupi i uredno sačuva; mnogi

njegovi tekstovi, osobito najstariji, sačuvali su se na istrgnutim papirima skupa s računima, crtežima, bilješkama, pismima. Velik dio njegove pjesničke produkcije otkriva da je od njega daleko bila pomisao da tiska svoje umotvorine zbog njihova privremena i fragmentarna karaktera. Ali upravo ta nepotpunost teži k tomu da s protjecanjem vremena postane unutarnjom kvalitetom Michelangelova pisanja, jer se on više brinuo da privede kraju tijek svoje misli nego da ostvari savršenost tradicionalnih metričkih forma (kao što primjerice pokazuje česta uporaba dijelova soneta).

Ipak je sam Michelangelo zabilježio jednu nakanu da skupi i uredi svoje pjesme: sredinom 1540-ih godina povjerio je rukopise prijateljima Del Ricciu i Giannottiju zahtijevajući od njih da načine kopije 89 pjesama, koje je poslije pregledao i numerirao. Svrha toga posla ipak nije posve jasna. Prema jednoj pretpostavci, koju je prvi formulirao priređivač Karl Frey, Michelangelo je bio naumio objaviti dio svojih pjesama, ali je poslije morao napustiti taj projekt zbog iznenadne Del Ricciove smrti. Drugi tvrde da je taj posao bio isključivo privatna karaktera s ciljem da se od rasute pjesničke građe načini nekakva arhivska zbirka.

Bez obzira na ta nagađanja, činjenica je da su za pjesnikova života tiskane malobrojne njegove pjesme — nekoliko uglazbljenih madrigala, šaljivo dopisivanje s Francescom Bernijem, te tekstovi koje navode Donato Giannotti u svojim *Dijalozima*, Benedetto Varchi u predavanju o sonetu *Non ha l'ottimo artista* (Umjetnik vrstan što god smislit kuša) i Giorgio Vasari u prvom izdanju *Života*. Iako dakle o Michelangelovoj pjesničkoj aktiv-

nosti govore prvi njegovi biografi, te se pjesništvo hvali skupa s drugim njegovim umjetničkim darovima na pogrebnim svečanostima koje je njemu u čast priredila Firentinska akademija, izravno poznavanje njegovih pjesama, kako u 16. stoljeću tako i dugo poslije toga vremena, bilo je veoma ograničeno. Stoga se mora konstatirati da sudbina njegova kanconijera ostaje i dalje nasukana na teškoj hridi hermetične i tegobne forme u koju Michelangelo zatvara svoju tjeskobnu tajnu. Prodrijeti u tu tajnu značilo bi stići u srce Michelangelove osobnosti i umjetnosti.